

Article Type: Research paper

Information Security in the Islamic Republic of Iran: A Jurisprudential-Political Approach

Ahmad Gholamhoseini¹, *Mahmuod Ghaumzadeh², Mahdi nourian³

1. PhD student Department of Jurisprudence and Fundamentals of Law and the Thought of Imam Khomeini (RAH), Yadegar-e-Imam Khomeini(RAH) Shahre Rey Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Professor, Department of Religious Studies and Law, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran.

3. Assistant professor of Jurisprudence and Principals of Islamic Law Department, Faculty of Islamic Sciences and Researches, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Article Info.

Received: 29/10/2024

Accepted: 14/8/2025

Available Online: 11/9/2025

Keywords:

Development programs; Security policymaking; Jurisprudence of governance; Privacy; Political and legal measures.

* Corresponding Author:

Dr. Mahmud Ghaumzadeh

Professor,
Department of Religious Studies and Law, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran.

E-mail:

maaref@iau-saveh.ac.ir

nourian@isr.ikiu.ac.ir

Abstract

International documents have demonstrated that the ability to produce and securely use information has a direct impact on the success of development programs in today's world and provides new opportunities for countries; therefore, given the necessity of making research influential on the will and decisions of executive managers, the present study attempted—using a qualitative method and analysis of library documents, and considering the status of juridical (fiqh) thought in the Islamic Republic of Iran—to focus its objective on answering the question: "Given the religious-political foundations in the structure of the Islamic Republic of Iran, what is the standing of information security?" It seeks to respond regarding information security and the juridical-political contexts related to it within the structure of the Islamic Republic. In this regard, the political and legal measures related to information security and the influence of Islamic and juridical principles upon them were examined. At the same time, the role of individual rights and privacy as variables affecting current and future security policymaking received special attention; accordingly, by listing the measures of the Islamic Republic, some of its prominent legal and political propositions were subjected to more meticulous analysis, and, in light of the religious identity of the Islamic Republic of Iran, the juridical-legal foundations of these measures were examined. Ultimately, based on the data obtained in this research it was established that respect for the privacy of citizens' personal information is a priority in Islamic law, and any intrusion into it without a legitimate legal and religious reason is prohibited; since respect for citizens' rights and their psychological security is essential for the health of society, any violation of this principle will entail civil and criminal liability.

How to Site:

Gholamhosseini, Ahmad and Ghaumzadeh, Mahmoud and nourian, Mehdi. (2025). Information Security in the Islamic Republic of Iran; A Jurisprudential-Political Approach. *Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 7(2), 194-220.

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Iranian Association of Geopolitics. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

امنیت اطلاعات در جمهوری اسلامی ایران؛ رویکرد فقهی - سیاسی

احمد غلامحسینی^۱، *محمود قیوم زاده^۲، مهدی نوریان^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه فقه و مبانی حقوق و اندیشه امام خمینی (ره)، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. استاد گروه معارف و حقوق، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران.
۳. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۸ آبان ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۲۳ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۲۰ شهریور ۱۴۰۴

چکیده

اسناد بین‌المللی ثابت نموده است که توانایی تولید و استفاده امن از اطلاعات، تأثیر مستقیمی بر موفقیت برنامه‌های توسعه در جهان امروز داشته، فرصت‌های جدیدی را در اختیار کشورها قرار می‌دهد؛ لذا با عنایت به ضرورت تأثیرگذاری تحقیقات بر اراده و تصمیم مدیران اجرایی، پژوهش حاضر سعی نموده است تا با روش کیفی و تحلیل اسناد کتابخانه‌ای به سؤالاتی در خصوص امنیت اطلاعات و زمینه‌های فقهی - سیاسی مرتبط با آن در ساختار جمهوری اسلامی پاسخ دهد؛ بنابراین هدف‌گذاری خود را بر پاسخ به این پرسش که "باتوجه به مبانی فقهی - سیاسی در ساختار جمهوری اسلامی ایران، امنیت اطلاعات از چه جایگاهی برخوردار است؟" معطوف نموده است. در این راستا، تدابیر سیاسی و حقوقی مرتبط با امنیت اطلاعات و تأثیر اصول اسلامی و فقهی بر آن بررسی شده است. ضمن اینکه بررسی نقش حقوق فردی و حریم خصوصی به‌عنوان متغیرهای مؤثر بر سیاست‌گذاری‌های امنیتی امروز و آینده مورد توجه ویژه‌ای قرار گرفته‌اند؛ بدین رو با برشمردن تدابیر جمهوری اسلامی، برخی گزاره‌های برجسته حقوقی و سیاسی آن مورد واکاوی موشکافانه‌تری قرار گرفته و با عنایت به هویت دینی جمهوری اسلامی ایران مبانی فقهی - حقوقی این تدابیر بررسی شده است. در نهایت باتکیه بر داده‌های دست‌یافته اولویت احترام به حریم شخصی اطلاعات شهروندان در شریعت اسلامی؛ حرمت هرگونه تجسس در آن بدون دلیل موجه قانونی و شرعی؛ الزام به احترام به حقوق شهروندی و امنیت روانی ناشی از آن و مسئولیت مدنی و کیفری نقض این مهم ثابت گردیده است.

کلیدواژه‌ها:

برنامه‌های توسعه؛

سیاست‌گذاری امنیتی؛ فقه

حکومتی؛ حریم خصوصی؛

تدابیر سیاسی و حقوقی.

* نویسنده مسئول:

دکتر محمود قیوم زاده

نشانی: استاد گروه معارف و حقوق،
واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی،
ساوه، ایران.

پست الکترونیک:

maaref@iau-saveh.ac.ir

nourian@isr.ikiu.ac.ir

استناد به این مقاله:

غلامحسینی، احمد و قیوم‌زاده، محمود و نوریان، مهدی. (۱۴۰۴). امنیت اطلاعات در جمهوری اسلامی ایران؛ رویکرد فقهی - سیاسی. *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۲۷(۲)، ۱۹۴-۲۲۰.

۱. مقدمه و طرح مسئله

جهان امروز به جوامع اطلاعات محور تبدیل شده است به نحوی که داده‌ها نقش بی بدیلی در تصمیم‌گیری‌ها ایفا کرده و پیشرفت فناوری‌های مرتبط، ضریب نفوذ بیشتری به آنها داده است و این بدان معنا است که داده‌ها و اطلاعات در فرایند تصمیم‌گیری‌ها نقش حیاتی دارند، از سوی دیگر پیشرفت فناوری اطلاعات نیز منجر به افزایش استفاده از داده‌ها در تمامی زمینه‌ها شده است تا جایی که می‌توان ادعا نمود، چرخه توسعه، تأثیرپذیری بالایی از توسعه اطلاعاتی یافته و متقابلاً بر جامعه اطلاعاتی نیز مؤثر واقع شده است؛ زیرا چرخه توسعه فرایندی مشتعل بر مراحل مختلف است تا جایی که در نهایت به بهبود و تحول در جامعه منجر می‌شود و از این جهت توسعه اطلاعاتی (مانند فناوری‌های نوین، دیتا، و اطلاعات رقمی) تأثیر زیادی بر روی آن دارد. به عبارتی دیگر، پیشرفت‌های اطلاعاتی می‌توانند به تسریع یا تسهیل فرایندهای توسعه کمک کنند به همین سبب برخی اندیشمندان معتقدند جامعه اطلاعاتی از دو نوع توسعه به هم وابسته ناشی می‌شود؛ اول، توسعه اقتصادی بلندمدت، دوم، تغییرات فنی که در اولی ساختار اقتصاد از بخش‌های اولیه (کشاورزی و استخراج معدن) به بخش‌های ثانویه (تولید و صنعت) و سپس به بخش خدمات تغییر می‌یابد و در تغییرات فنی نیز سه مزیت امکان کاربرد سریع؛ افزایش ظرفیت‌ها به طور تصاعدی و کاهش سریع هزینه‌ها (زندلی روان، ۱۳۸۶، ص ۱۴۴) محقق می‌شود.

برخورداری از چنین ویژگی منحصربه‌فردی، توجه به اعتبار اطلاعات و حفظ داده‌های معتبر و مؤثر را افزایش داده و اسباب مقاومت در برابر شفافیت اطلاعاتی یا فرصت‌طلبی از محرمانگی اطلاعات را فراهم آورده است، زیرا همان‌طور که برخی فرصت‌سوزی‌ها یا وجود برخی سوءاستفاده‌های سازمان‌یافته می‌توانند موجب نگرانی از نشر اطلاعات گردند، صاحبان قدرت که با بهره‌گیری از رانت‌های اطلاعاتی فرصت‌ها و مزیت‌های خارج از قانون برای خویش ایجاد می‌کنند نیز می‌توانند مانع از شفافیت اطلاعاتی گردند با این وجود برخی الزامات امنیتی بدنه تصمیم‌ساز و مجریان قانون را ناچار از محرمانگی اطلاعات می‌کند؛ زیرا هویت برخی داده‌ها تا حدی از حساسیت‌های امنیتی برخوردارند که موجب الزام به محرمانگی اطلاعات می‌شوند و این زمینه مناسبی برای سوءاستفاده برخی فرصت‌طلبان برای بهره‌گیری از رانت‌های اطلاعاتی یا تهدید امنیتی جامعه را فراهم می‌آورد؛ بنابراین در چنین وضعیتی توجه به امنیت داده‌ها در فضای مجازی در کنار توجه به شفافیت اطلاعاتی جایگاه ویژه‌ای به خود می‌گیرد.

براین اساس پژوهش حاضر ضمن توجّه به ضرورت‌های پیش‌گفته و لزوم کاربردی‌سازی پژوهش‌ها، جایگاه امنیت اطلاعات در جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی قرار داده است؛ اما از آنجا که در چند دهه اخیر تاریخ سیاسی ایران شاهد تلاطم‌های گسترده امنیتی با ابعاد مختلف بوده است و کیفیت نشر اطلاعات نقش بسزایی در ایجاد و برون‌رفت از بحران‌های اجتماعی سیاسی ایفا نموده است، بررسی نقش ساختارهای حقوقی - سیاسی در امنیت اطلاعات اولویت یافته است. بدین رو و با عنایت به جایگاه اندیشه‌های فقهی در جمهوری اسلامی ایران فهم این مهم ضروری است که امنیت اطلاعات در ساختار جمهوری اسلامی ایران با توجّه به مبانی فقهی - سیاسی آن از چه جایگاهی برخوردار است؟ با عنایت به ضرورت‌های پیش‌گفته، پژوهش حاضر درصدد است تا با تکیه بر تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از اسناد بالادستی و قوانین مرتبط با حوزه اطلاعات به پاسخی جامع برای این پرسش دست یابد.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی در حوزه امنیت اطلاعات صورت گرفته است، در پایش انجام‌گرفته مواردی که از بیشترین مشابهت با پژوهش حاضر برخوردار بودند و گمان تکراری بودن این تحقیق را ایجاد می‌کردند کنکاش بیشتری شدند. در این بررسی تطبیقی برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل، موضوع و رویکرد بیان گردیده است که بیانگر اصیل و نو بودن مقاله پیش رو است. در ادامه نتایج تحلیل تطبیقی مذکور ارائه می‌شود:

مقاله فقه و امنیت، (نجف لک زایی، ۱۳۹۰)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است. پژوهش حاضر نسبت به پژوهش‌های سابق از آن است در سطح تحلیل پژوهش حاضر "امنیت اطلاعات" در یک کشور خاص (ایران) متمرکز است، در حالی که مقاله "فقه و امنیت" در سطح کلی‌تر "امنیت" و رابطه آن با تمدن‌سازی و ویژگی‌های فقه امنیت بحث می‌کند. نسبت به موضوع پژوهش حاضر به طور مشخص به "امنیت اطلاعات" می‌پردازد، در حالی که مقاله "فقه و امنیت" موضوع کلی "امنیت" را بررسی می‌کند. در رویکرد نیز این پژوهش رویکردی کاربردی‌تر دارد و به بررسی تدابیر و سیاست‌ها و قوانین موجود می‌پردازد، در حالی که مقاله "فقه و امنیت" رویکردی نظری‌تر داشته و به تبیین مفاهیم و ویژگی‌های فقه امنیت می‌پردازد. به لحاظ روشی هرچند اشاره دقیقی در مقاله فقه و امنیت وجود ندارد؛ اما به نظر می‌رسد هر دو پژوهش از روش کیفی و تحلیل اسناد استفاده

می‌کند، در حالی که در چکیده مقاله «فقه و امنیت» روش مشخصی ذکر نشده است. نتایج هر دو تحقیق متفاوت از یکدیگرند چراکه پژوهش حاضر بیش از همه چیز بر جایگاه حقوق فردی و حریم خصوصی در امنیت اطلاعات تأکید می‌کند در حالی که مقاله «فقه و امنیت» بر اهمیت فقه امنیت و ویژگی‌های آن به عنوان نتایج تحقیق اشاره دارد؛ بنابراین به طور خلاصه، می‌توان گفت که پژوهش حاضر به بررسی یک موضوع مشخص (امنیت اطلاعات) در یک زمینه خاص (ایران) با رویکردی کاربردی می‌پردازد، در حالی که مقاله «فقه و امنیت» با رویکردی نظری به بررسی یک موضوع کلی (امنیت) می‌پردازد.

مقاله امنیت فرهنگی از منظر فقه شیعه (لک زایی، نجف؛ نباتیان، محمد اسماعیل، ۱۳۹۲)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است. مقاله حاضر به «امنیت اطلاعات» (که بیشتر جنبه فنی و اطلاعاتی دارد) می‌پردازد، در حالی که مقاله «امنیت فرهنگی از منظر فقه شیعه» به «امنیت فرهنگی» (که جنبه‌های هویتی، ارزشی و فرهنگی دارد) می‌پردازد. به لحاظ سطوح تحلیل پژوهش حاضر بیشتر در سطح «سیاست‌گذاری و تدابیر» در یک کشور خاص (ایران) قرار دارد، در حالی که مقاله «امنیت فرهنگی» بیشتر در سطح «مفهوم‌سازی و نظریه‌پردازی» و ارائه یک چارچوب فقهی جدید قرار دارد. هدف از مقاله حاضر بررسی و ارزیابی تدابیر موجود است، در حالی که مقاله «امنیت فرهنگی» بیشتر به ارائه یک مفهوم جدید و استنتاج اصول و ضوابط می‌پردازد. از نظر مخاطب می‌توان پژوهش حاضر را برای سیاست‌گذاران، مدیران و کارشناسان حوزه امنیت اطلاعات در ایران مناسب دانست، در حالی که مقاله «امنیت فرهنگی» بیشتر برای محققان و پژوهشگران حوزه فقه و مطالعات اسلامی امنیت مناسب است.

مقاله فلسفه فقه اطلاعات و مفهوم واژه حریم خصوصی، (یوسف ولی پور، ۱۳۹۷)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است. حوزه تمرکز پژوهش حاضر به طور کلی به امنیت اطلاعات می‌پردازد، در حالی که مقاله «فلسفه فقه اطلاعات و مفهوم واژه حریم خصوصی» به طور خاص به رابطه میان حریم خصوصی و دخالت دولت از منظر فقهی و فلسفی می‌پردازد. به لحاظ سطوح تحلیل نیز پژوهش حاضر بیشتر به بررسی وضعیت موجود و تدابیر عملی می‌پردازد، در حالی که مقاله فلسفه فقه اطلاعات بیشتر به مباحث نظری و فلسفی در مورد مبانی فقهی و حدود دخالت دولت می‌پردازد. رویکرد مقاله پیش رو کلان‌تر و سیستمی‌تر به امنیت اطلاعات است در حالی که مقاله فلسفه فقه اطلاعات

بیشتر بر روی یک مفهوم خاص (حریم خصوصی) و تعامل آن با دولت متمرکز است؛ بنابراین مقاله حاضر در مقام ارزیابی وضعیت موجود است درحالی که مقاله فلسفه فقه اطلاعات مبانی نظری و حدود دخالت دولت را از منظر فقهی تحلیل می‌کند.

کاوشی فقهی - تحلیلی بر گونه‌شناسی روش‌های اجتهاد در فقه امنیت (ابوالقاسم علیدوست و یاسین پورعلی، ۱۴۰۲)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است. تمرکز پژوهش حاضر بر امنیت اطلاعات و سیاست‌گذاری‌های مرتبط است درحالی که مقاله "کاوشی فقهی - تحلیلی بر گونه‌شناسی روش‌های اجتهاد در فقه امنیت" بر روش‌شناسی استنباط احکام در فقه امنیت متمرکز شده است. مقاله پیش رو بیشتر به جنبه‌های عملی و سیاستی امنیت اطلاعات می‌پردازد، درحالی که مقاله گونه‌شناسی به مباحث نظری و روش‌شناختی در مورد اجتهاد در فقه امنیت می‌پردازد. به لحاظ سطوح تحلیل؛ پژوهش ارائه شده به بررسی تدابیر موجود و ارزیابی آن‌ها می‌پردازد، درحالی که مقاله گونه‌شناسی به تحلیل روش‌های اجتهاد و مقایسه آن‌ها پرداخته است.

محافظت از اطلاعات در فرایند تعلم و روش‌های آن از منظر فقه تربیتی، (هادی عجمی، ۱۴۰۰)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است به لحاظ سطوح تحلیل مقاله حاضر در سطح ملی و با تمرکز بر سیاست‌گذاری‌های کلان امنیت اطلاعات در جمهوری اسلامی است، درحالی که مقاله محافظت از اطلاعات در فرایند تعلم و روش‌های آن از منظر فقه تربیتی در سطح خردتر و در زمینه آموزش و یادگیری به بررسی حفاظت از اطلاعات می‌پردازد. هدف از پژوهش پیش رو تحلیل وضعیت موجود امنیت اطلاعات و سیاست‌های مرتبط در جمهوری اسلامی است، درحالی که هدف از محافظت از اطلاعات، تعیین حکم شرعی و روش‌های حفاظت از اطلاعات در مراحل مختلف آموزشی است. به لحاظ رویکردی نیز تحقیق ارائه شده رویکرد فقه سیاسی دارد، درحالی که رویکرد مقاله محافظت از اطلاعات بیشتر در فقه تربیتی است. مقاله حاضر بر امنیت اطلاعات به‌طورکلی و در سطح ملی تمرکز دارد، درحالی که مقاله محافظت از اطلاعات به جنبه‌های خاص حفاظت از اطلاعات در حوزه تعلیم و تربیت می‌پردازد.

اعتبار امنیت در سیاست‌گذاری عمومی حقوق جزایی اسلام، (مهدی نوریان، ۱۳۹۸)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است.

پژوهش حاضر به طور خاص به امنیت اطلاعات می‌پردازد، در حالی که مقاله اعتبار امنیت در سیاست‌گذاری عمومی حقوق جزایی اسلام به‌طور کلی به امنیت در زمینه سیاست‌گذاری عمومی فقه کیفری پرداخته است. به لحاظ سطوح بررسی؛ مقاله امنیت اطلاعات بر سطح ملی و سیاست‌گذاری‌های کلان تمرکز دارد، در حالی که مقاله اعتبار امنیت بر رابطه امنیت با فقه جزایی و سیاست‌گذاری عمومی متمرکز شده است. حوزه بررسی‌های مقاله پیش رو امنیت اطلاعات در حوزه‌های مختلف مرتبط با اطلاعات را دربرگرفته است در حالی که مقاله اعتبار امنیت به حوزه حقوق جزایی و سیاست‌گذاری‌های مربوط به آن منحصر گردیده است و یک‌کرد مقاله امنیت اطلاعات، فقهی - حقوقی است و بیشتر به بررسی تدابیر موجود و حقوق فردی می‌پردازد، در حالی که اعتبار امنیت در سیاست‌گذاری عمومی حقوق جزایی اسلام به اعتبار جایگاه امنیت در سیاست‌گذاری پرداخته است.

کنکاشی در رابطه با تأثیر مباحث حکم‌شناسی در فقه امنیت با رویکردی بر آرای امام خمینی (ره)، (ناصر نیک‌خو امیری و همکاران، ۱۳۹۹)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است. مقاله ارائه شده به امنیت اطلاعات در جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد و تدابیر سیاسی و حقوقی آن را به صورت کیفی و با روش تحلیل اسناد کتابخانه‌ای مورد بررسی قرار می‌دهد، ضمن اینکه رویکرد آن تمامی فقیهان امامیه را در بر می‌گیرد و این در حالی است که مقاله کنکاشی در رابطه با تأثیر مباحث حکم‌شناسی در فقه امنیت با رویکردی بر آرای امام خمینی (ره) اولاً؛ مباحث حکم‌شناسی و تأثیر آن‌ها در فقه امنیت را تبیین نموده است و ثانیاً؛ به لحاظ رویکردی بر آرای امام خمینی (ره) منحصر شده است. سطح تحلیل مقاله نخست بر امنیت اطلاعات در سطح کلان و بر فقه سیاسی متمرکز است، در حالی که مقاله حکم‌شناسی به بررسی مبانی فقهی و اصولی مباحث حکم‌شناسی در فقه امنیت پرداخته است.

مبانی مسئولیت مدنی ناشی از آشکارکردن اطلاعات خصوصی (مطالعه تطبیقی حقوق امریکا، حقوق ایران، و فقه امامیه)، (معصومه مظاهری و همکاران، ۱۳۹۹)؛ مقایسه دو پژوهش بیانگر وجود برخی تفاوت‌ها در سطح تحلیل؛ موضوع و رویکرد است. مقاله حاضر بر "امنیت اطلاعات" و ارتباط آن با مسائل فقه سیاسی در ساختار حکومتی جمهوری اسلامی ایران تمرکز دارد در حالی که مقاله مظاهری و جمشیدی شهمیری بر "مسئولیت مدنی" ناشی از افشای اطلاعات خصوصی تمرکز دارد و بیشتر به جنبه‌های حقوقی و جبران خسارت پرداخته است.

به لحاظ رویکردی پژوهش پیش رو از رویکرد فقهی - سیاسی برخوردار است و تأثیر اصول اسلامی بر سیاست‌های امنیت اطلاعات را مورد توجه قرار داده است. در حالی که مقاله مبانی مسئولیت مدنی ناشی از آشکارکردن اطلاعات خصوصی از رویکرد حقوق تطبیقی برخوردار بوده و مسئولیت مدنی را در سه نظام حقوقی متفاوت تحلیل نموده است. هر دو مقاله به حقوق فردی و حریم خصوصی اهمیت می‌دهند، اما با زوایای دید متفاوت. مقاله حاضر حقوق فردی را در چارچوب امنیت اطلاعات کشور بررسی می‌کند، در حالی که مقاله مظاهری و جمشیدی حقوق فردی را در مقابل افشای اطلاعات خصوصی و مسئولیت مدنی ناشی از آن بررسی می‌کند؛ بنابراین پژوهش ارائه شده به سیاست‌گذاری امنیت اطلاعات در چارچوب جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد، در حالی که مقاله مبانی مسئولیت مدنی ناشی از آشکارکردن اطلاعات خصوصی به مسئولیت مدنی و حمایت حقوقی از حریم خصوصی افراد پرداخته است. اگرچه هر دو موضوع مهم هستند، اما حوزه و رویکرد آن‌ها متفاوت است؛ بنابراین می‌توان وجوه تمایز پژوهش حاضر با سایر پژوهش‌های همسوی آن را در موارد زیر خلاصه نمود؛

پژوهش حاضر در سطح تحلیل بر امنیت اطلاعات در جمهوری اسلامی ایران متمرکز بوده و به طور خاص به این حوزه می‌پردازد. تمایز بارز این پژوهش، تأکید ویژه آن بر جایگاه حقوق فردی و حریم خصوصی در امنیت اطلاعات است. از منظر رویکردی، با اتخاذ یک رویکرد کاربردی، به بررسی موضوع مشخص امنیت اطلاعات در زمینه خاص ایران می‌پردازد. همچنین، در سطح سیاست‌گذاری و تدابیر در ایران جای گرفته و از این رو، برای سیاست‌گذاران، مدیران و کارشناسان حوزه امنیت اطلاعات در این کشور حائز اهمیت است. در مقایسه با سایر پژوهش‌ها، این تحقیق بیشتر به بررسی وضعیت موجود و تدابیر عملیاتی معطوف بوده و هدف آن تحلیل وضعیت کنونی امنیت اطلاعات و سیاست‌های مرتبط در جمهوری اسلامی ایران است. در حالی که برخی مقالات ممکن است رویکردی کلان‌تر و سیستمی‌تر به امنیت اطلاعات داشته باشند، پژوهش حاضر به طور مشخص بر امنیت اطلاعات و سیاست‌گذاری‌های مرتبط در ایران تمرکز دارد و جنبه‌های عملی و سیاستی آن را مورد واکاوی قرار می‌دهد. نکته قابل توجه در این پژوهش، اتخاذ رویکرد فقهی - سیاسی است که بر تأثیر اصول اسلامی بر سیاست‌های امنیت اطلاعات تأکید دارد. این پژوهش، سیاست‌گذاری امنیت اطلاعات را در چارچوب جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار داده و به ارزیابی تدابیر موجود می‌پردازد. در نهایت، این مقاله با رویکردی کیفی و با استفاده از روش تحلیل اسناد کتابخانه‌ای، به بررسی امنیت اطلاعات و

تدابیر سیاسی و حقوقی آن در جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد و دیدگاه تمامی فقیهان امامیه را در بر می‌گیرد.

۳. ادبیات نظری پژوهش

امنیت به لحاظ واژگانی به معنای ایمنی و دوری از ترس و عدم انتظار ناخوشایند است (ر.ک: معین، ۱۳۸۱؛ واسطی، ۱۴۱۴ ق)، اما به دلیل تأثیر عوامل مختلف، تعریفی یکسان ندارد (میرعرب، ۱۳۷۹، ص ۱۴۰). برخی آن را فراغت از تهدید یا آمادگی برای مقابله با آن می‌دانند (آشوری، ۱۳۷۳، ص ۳۸). امنیت از جنبه‌های مختلف فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، زیست‌محیطی، سایبری و نظامی قابل بررسی است (ر.ک: آقابابایی، ۱۳۸۹؛ ماندل، ۱۳۷۷) همچنین به لحاظ حق بودن، به فردی، گروهی و عمومی (بوزان، ۱۳۷۸، ۷۴-۵۱) و بر اساس نوع حق به فکری، جانی، مالی، خانوادگی و آبرویی تقسیم می‌شود. برخی آثار فقهی آن را به امنیت جان، آبرو، مال و مسکن تقسیم نموده‌اند (میرزای ناینسی؛ ۱۴۲۴ ق، ۱۰۲) در فلسفه غرب، امنیت از زوایای مختلف (انسان، جامعه و اخلاق) مورد بررسی قرار گرفته است. افلاطون با نگاه انسان‌شناسی بین امنیت فردی و اجتماعی ارتباط برقرار نموده (طاهری، ۱۳۹۴، ص ۹۴-۹۱). هابز نیز نقش دولت را در مسئولیت امنیت‌سازی و رفع ترس مورد تأکید قرار داده و معتقد است دولت‌هایی که خود موجب ترس می‌شوند، مشروعیت خود را از دست می‌دهند (ر.ک: آقابابایی، ۱۳۸۹؛ طاهری، ۱۳۹۴). کانت با نگاهی اخلاقی، اخلاق و جمهوری را ارکان صلح پایدار می‌داند (جمشیدی، ۱۳۹۶، ص ۱۵-۱۴). نظریه‌پردازان امنیت نیز به دو گرایش منفی (نظریه‌های سنتی و فراستانی) و مثبت (نظریه‌های مدرن و فرامدرن) در امنیت تقسیم می‌شوند نظریه منفی بر نبود تهدید تأکید دارد (مظاهری و اقارب پرست، ۱۳۸۹، ص ۷۱). نظریه سنتی فقط به تهدید نظامی توجه می‌کند، در حالی که نظریه فراستانی ابعاد متعددی از امنیت را در بر می‌گیرد (مک کین لای و لیتل، ۱۳۸۰، ۱۷). ماندل چهار بعد نظامی، اقتصادی، منابع-محیطی و سیاسی-فرهنگی را مطرح می‌کند (ماندل، ۱۳۷۷، ۷۱) اما در نگاه مثبت، امنیت به عنوان یک امر وجودی و مستقل بررسی می‌شود؛ نظریه مدرن به دنبال امنیت اطمینان‌بخش و نظریه فرامدرن امنیت جهانی را مطرح می‌کند (ر.ک: مک کین لای و لیتل، ۱۳۸۰). لکن با وجود تمامی اختلافاتی که در نظریه‌ها وجود دارد همگی بر ضرورت وجودی و تأمین امنیت تأکید دارند (ر.ک: شاکری، ۱۳۸۵).

اطلاعات نیز به‌عنوان رکنی اساسی در دههٔ اخیر مشتمل بر داده‌هایی است که می‌توانند ارزشمند باشند و از منابع متنوعی تحصیل شده باشند؛ لذا باتوجه‌به کیفیت و کمیت تولیدکننده و جامعه هدف از مفهوم متفاوتی برخوردار است. اینکه یک فرد یا سازمان یا دولت داده‌های موردنظر را تولید کند یا مصرف نماید و اینکه از چه اهمیت و تأثیری بر جامعه هدف برخوردار باشد رویکرد مثبت و منفی امنیت برای آن نیز متفاوت خواهد بود؛ لذا باتوجه‌به چنین متغیرهایی می‌توان اطلاعات را «تلاش از سوی دولت فرد یا نهاد خصوصی به‌منظور جمع‌آوری تحلیل تولید توزیع و استفاده از داده‌هایی که به یک دولت گروه سیاسی حزب نیروی نظامی جنبش یا جمعیت دیگر مربوط است و به نظر می‌رسد با امنیت آن دولت فرد یا نهاد ارتباط دارد» (محمودبابویی و غیره، ۱۴۰۱، ص ۱۱) تعریف نمود. لذا برخی با توجه به جایگاه مؤثر اطلاعات سخن از جنگ و تهدید سایبری به میان آورده و از اطلاعات به عنوان قلمرو؛ سلاح و هدف تعبیر نموده‌اند (محمدی خانقاهی و آزادی، ۱۴۰۰، ص ۱۳۹) بر این اساس معتقدند همان‌گونه که شهروندان در فضای فیزیکی و واقعی نیازمند برخورداری از امنیت هستند برای فعالیت در فضای سایبری و اطلاعاتی نیز به احساس امنیت نیاز دارند (جعفری و برجعلی زاده، ۱۴۰۱، ص ۱۲) بنابراین حفاظت از زیرساخت‌های اطلاعاتی مهم و فرایندها و محتوای آن را امنیت سایبری دانسته‌اند. (محمدی خانقاهی و آزادی، ۱۴۰۰، ص ۱۳۹) بر این اساس شاید بتوان در تعریفی جامع از امنیت اطلاعات آن را احساس اطمینان از میزان، کیفیت و سطح دسترسی به داده‌های ارزشمند تعریف نمود.

۳-۱. انتشار آزاد اطلاعات؛ راهبردی سیاسی در ساختاری حقوقی

قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات اگرچه به‌واسطهٔ قانون بودن، ماهیت حقوقی دارد لیکن ریشهٔ اساسی ماهیت آن در ارزش‌های سیاسی است، در حقیقت به نظر می‌رسد قانون فوق یک راهبرد سیاسی برای تحقق حداکثری مردم‌سالاری در نظام‌های مردم‌سالار باشد و این بدان جهت است که زمینه‌های فرهنگی - اجتماعی آن، پشتوانهٔ فکری و زمینه‌ای پذیرش و تصویب این قانون بوده است که از جمله مهم‌ترین آن‌ها ارزش‌هایی همچون شفافیت، مشارکت عمومی و پاسخ‌گویی است. (سلیمان دهکردی و افراسیابی، ۱۳۹۴، ۷۷-۷۹؛ ویژه و طاهری، ۱۳۹۰، ص ۲۵۱) آنچنان که در بیانیه‌ها و اعلامیه‌های مختلف بین‌المللی همچون اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) و میثاق حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ (بند ۲ ماده ۱۹) نیز بدان تصریح شده و آزادی تفحص، تحصیل و اشاعهٔ اطلاعات و افکار از جمله مصادیق آزادی بیان دانسته شده است.

فضای ایجابی حاکم بر این امر، مجلس شورای اسلامی را بر آن داشت تا در سال ۱۳۸۸ و با عنایت به پیشینه تاریخ سیاسی ایران، اقدام به تصویب قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات نماید. تصویب این قانون که براساس مبانی فقهی و اجتهادی قانون اساسی انجام پذیرفته است نه تنها دفاع از بنیان‌های مردم‌سالاری دینی است بلکه پاسخی به نیازهای فرهنگی- اجتماعی شهروندان نیز به شمار می‌رود. لذا این بیان که قانون مذکور از بطن یک راهبرد سیاسی برخوردار از پشتوانه‌های فرهنگی بدست آمده است بیانی منطبق بر واقعیت‌های بیرونی است، چنانکه شرح مذاکرات تصویب آن نیز مثبت این ادعا است. در این میان و از شمار فراوان مبانی فوق می‌توان به مقتضای الزام به شور با مسلمین که در قرآن کریم به آن دستور داده شده است به عنوان یکی از مستندات این مصوبه اشاره نمود. برخی اندیشمندان اقتضای آیه ۱۵۹ سوره آل عمران را وجوب شور حاکم با شهروندان در جامعه اسلامی دانسته‌اند (آصفی و سپهری، ۱۳۸۵، ص ۳۵۹) و از آنجا که «وجود شور در آیین نظام کشورداری نشان دهنده کمال آزادی در امور مردمی و چگونگی کشورداری است» (موسوی خلخالی، ۱۳۸۰، ص ۷۲) از جمله مقتضیات امر حاکم اسلامی به شور، آزادی شهروندان در نشر و دسترسی به اطلاعات است، همانطور که بند ۲ ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶ نیز بدان تصریح نموده است.

۴. حکومت اسلامی و سیاست‌گذاری امنیت اطلاعاتی

سیاست‌گذاری اصطلاحی است که با حکومت، دولت، جامعه و مسائل عمومی آن گره خورده و تداعی‌کننده اقدام دولت در اداره صحیح امور عمومی است (قلی‌پور و غلام‌پور آهنگر، ۱۳۸۹، ص ۲۳) در همین چارچوب سیاست‌گذاری عمومی حوزه جدید علوم سیاسی و درعین حال بسیار گسترده در عرصه‌های کلان تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی محسوب می‌شود که شامل مجموعه‌ای از برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات عقلانی است که طی فرایندی شکل می‌گیرند. فرایند سیاست‌گذاری در ارتباط با عواملی که در چرخه سیاست‌گذاری دخیل هستند، شکل گرفته و در هر مرحله از مراحل مختلف آن (یعنی تنظیم برنامه، تصمیم‌گیری، مشروعیت‌بخشی و اجرا) بازیگرانی ایفای نقش می‌کنند که اغلب در مرحله دیگر حضور تصمیم‌گیران به ندرت درگیر بخش اجرایی می‌شوند. (حائری یزدی و ملک، ۱۳۹۶، ص ۲۰-۱۱) در واقع سیاست‌گذاری عمومی یکی از زیرشاخه‌های مهم علم سیاست است که با فرارفتن از مفهوم قدرت و نحوه اعمال آن در تلاش است تا سیاست‌ها و برنامه‌های دولتی را مورد بررسی قرار دهد؛ بدین رو سیاست‌گذاری، فرایندی در راستای پیوند میان نظریه و عمل در علم سیاست به شمار می‌رود.

(نوریان و سرخیل، ۱۳۹۸، ص ۲۹۰)

درک این مفهوم در کنار نقش اطلاعات و اثر آن بر مفهوم و اعمال قدرت، ضرورت بخش بررسی جایگاه سیاست‌گذاری امنیت اطلاعات است؛ چراکه کیفیت سیاست‌گذاری امنیت اطلاعات و نوع نظام سیاسی حاکم بر کشورها، متغیری مؤثر بر تعیین محدوده حوزه‌های اطلاعاتی در سطوح ملی است و از آنجاکه اطلاعات، متغیری وابسته به سیاست است، نوع نظام سیاسی نیز با تعریف مفهوم امنیت و جهت‌دهی به سیاست، نقشی اساسی در سیاست‌گذاری و سازمان‌دهی اطلاعاتی ایفا می‌کند. اگرچه کارکردهای اطلاعات در تمام کشورهای جهان فارغ از نوع نظام سیاسی یکسان است؛ اما نقش‌ها و مأموریت‌های آن و حوزه‌های تأثیرگذاری اطلاعات وابسته به بستر سیاسی - اجتماعی، تجربه‌های تاریخی و نوع نظام سیاسی کشور متفاوت است؛ لذا نوع نظام سیاسی و سیاست‌های آن در ابعاد داخلی و خارجی، نقش‌ها و مأموریت‌های متفاوتی برای سازمان‌های اطلاعاتی ایجاد می‌کند. (اسلامی، ۱۳۸۸: ۱۴)

باتوجه به تفاوت میزان مداخله دولت در امور جامعه، میزان دخالت و حضور سازمان‌های اطلاعاتی به‌عنوان یکی از ابزارهای اعمال اقتدار دولت در مسائل مربوط به جامعه نیز متفاوت خواهد بود. این مسئله به‌ویژه آنجا که بحث از نقش اطلاعات در سیاست خارجی به میان می‌آید تأثیر فزون‌تری نیز خواهد یافت؛ چراکه میزان نیاز اطلاعاتی سیاست‌گذاران در سطوح بین‌المللی، باتوجه به سطح و میزان مداخله‌گری و نقش‌آفرینی آن‌ها در سطوح بین‌المللی، راهبردهای سیاستی متفاوتی را پی می‌گیرد؛ بدین رو نوع اطلاعات موردنیاز نیز برحسب نوع سیاست خارجی مورد پیگیری شکل متفاوتی به خود می‌گیرد.

این نقش‌آفرینی آنجا که نظام‌های سیاسی از پشتوانه‌های اعتقادی و پیوست‌های فرهنگی عمیق و تمدنی برخوردار می‌شوند تأثیر و تأثر متقابل فراوانی بر حوزه امنیت اطلاعات خواهند داشت. نقش‌آفرینی مذکور با دریافت مفهوم سیاست در اسلام و جایگاه آن در جمهوری اسلامی روشن‌تر خواهد شد؛ چراکه سیاست از دیدگاه اسلام عبارت از مدیریت حیات انسان‌ها چه در حالت فردی و چه در حالت اجتماعی - برای وصول به عالی‌ترین هدف‌های مادی و معنوی (جعفری، ۱۳۷۷: ۸) دانسته شده است و از منظر امام خمینی (ره) هدایت دینی جامعه از طریق اصلاح خلق در بعد وسیع است. (چشمه خورشید؛ مجموعه مقالات کنگره بین‌المللی امام خمینی (ره) و فرهنگ عاشورا، ۱۳۷۴) بنابراین با عنایت به ساختار دینی و جایگاه تأثیرگذار نظریه

ولایت مطلقه فقیه بر نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران درک دقیقی از فقه اطلاعات و امنیت اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد.

۵. فقه اطلاعات و امنیت در نظریه سیاسی اسلام

فقه، دانش نظام‌بخش روابط در جامعه اسلامی است؛ لذا در راستای این نقش خویش بر تمامی عرصه‌های اجتماعی از جمله امنیت و اطلاعات به ایفای کارکرد مطلوب خود می‌پردازد. اینکه در آثار فقهی باب ویژه‌ای به امنیت و اطلاعات اختصاص نیافته است، دلیلی بر عدم توجه فقها به این حوزه نیست؛ چراکه بررسی منابع استنباطی در کنار آرای فقهی بیانگر وجود مباحث فقهی گسترده ولی پراکنده در این خصوص است. شاهد این ادعا را می‌توان آرای فقهی موجود در باب حدود و در خصوص جرم علیه امنیت (ابن ادریس، ۱۴۲۰: ج ۳، ص ۵۰۵؛ فاضل آبی، ۱۴۱۷: ج ۲، ص ۵۸۵؛ محقق حلی، ۱۴۰۸: ج ۴، ص ۱۸۰؛ فخر المحققین، ۱۳۸۷: ج ۴، ص ۵۴۲؛ ابوالصلاح حلبی، ۱۴۰۳: ص ۲۵۱؛ حلی، ۱۴۰۵: ص ۲۴۲؛ علامه حلی، ۱۴۲۰: ج ۲، ص ۲۳۳؛ علامه حلی، ۱۴۱۳: ج ۳، ص ۵۶۸؛ شهید اول، ۱۴۱۰: ص ۲۴۴؛ شهید اول، ۱۴۱۷: ج ۲، ص ۵۹؛ شهید ثانی، ۱۴۱۰: ج ۹، ص ۲۹۰؛ شهید ثانی، ۱۴۱۳: ج ۱۵، ص ۵؛ نجفی، ۱۴۰۴: ج ۴۱، ص ۵۶۴؛ خویی، ۱۴۲۲: ج ۱، ص ۳۸۵؛ روحانی، ۱۴۱۲: ج ۲۶، ص ۵۳۰؛ خمینی، بی تا: ج ۲، ص ۴۹۲؛ فاضل لنکرانی، ۱۴۲۲: ص ۶۳۷) دانست که مستقیماً و با تحلیل مصادیق مختلف مرتبط با امنیت، به مسائل این حوزه پرداخته است. احکام مرتبط با افشای سِر؛ حرمت تجسس و لزوم حفظ حریم خصوصی افراد (نوریان و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۹۰۸؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۳۵۱؛ شیرازی، ۱۴۲۸ق، ج ۳، ص ۱۹۳-۱۹۵) همچنین احکام مرتبط با غیبت و نشر اخبار خصوصی افراد برای هتک عرض ایشان یا باج‌گیری اطلاعاتی (سبحانی تبریزی، ۱۴۲۴ق، ص ۵۸۷-۵۸۸؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۲، ص ۶۴) انتقال اطلاعات حساس به دشمنان در زمان جنگ (طوسی، ۱۳۸۷ق، ج ۲، ص ۱۵؛ میرزای قمی، ۱۳۷۱، ج ۱، ص ۳۹۴-۳۹۵) نیز از جمله آرای فقهی مرتبط با فقه اطلاعات است؛ بنابراین امنیت و اطلاعات جایگاه ویژه‌ای در آرای و اندیشه‌های فقهی امامیه به خویش اختصاص داده است.

۱. و لا خلاف بین الفقهاء ان المراد بهذه الآية قطاع الطريق، و عندنا كل من شهر السلاح لإخافة الناس في بَرِّ كان، أو في بحر، في العمران و الأمصار، أو في البراري و الصحاري، و على كل حال. فإذا ثبت ذلك فالإمام مختَر فيه بين أربعة أشياء، كما قال تعالى، بين ان يقطع يده و رجله من خلاف، أو يقتل، أو يصلب، أو ينفى، هذا بنفس شهرة السلاح و إخافة الناس. و النفي عندنا ان ينفيه من الأرض، و كلما قصد بلدنا نفاه منه، فان قصد بلد الشرك كاتبهم بان يخرجوه، فان لم يفعلوا قاتلهم، فلا يزال يفعل معه كذلك الى ان يتوب و يرجع عما هو عليه.

حال با عنایت به تعریف امنیت اطلاعات که به معنای حفاظت اطلاعات و سیستم‌های اطلاعاتی از فعالیت‌های غیرمجاز همچون دسترسی، استفاده، افشا، خواندن، نسخه‌برداری یا ضبط، خراب‌کردن، تغییر و دست‌کاری است (ولی، ۱۳۹۱، ص ۸) فهم احکام این حوزه بر اساس نظریه سیاسی اسلام، جهت‌گیری اصلی شریعت اسلامی را نمایان خواهد نمود؛ اما از آنجا که تبیین این موضوع نیازمند فرصت دیگری است اکنون با عنایت به تکیه ساختار سیاسی جمهوری اسلامی بر مبانی قرآنی و شریعت اسلامی، موضوع فوق ضمن تدابیر سیاسی - حقوقی جمهوری اسلامی ایران در تأمین امنیت اطلاعاتی واکاوی می‌شود.

۶. تدابیر سیاسی - حقوقی جمهوری اسلامی ایران در امنیت اطلاعاتی

جمهوری اسلامی ایران تحت تأثیر مبانی فقهی - حقوقی خویش و در راستای حفاظت از منافع ملی، تأمین امنیت اجتماعی و مقابله با تهدیدات داخلی و خارجی نسبت به تأمین امنیت اطلاعاتی، تدابیری را در نظام حقوقی خویش اتخاذ نموده است که از مبنای فقهی و نظریه‌ها و قواعد حقوقی خاصی تبعیت می‌کنند این تدابیر عبارت‌اند از:

الف- اصول قانون اساسی همچون اصل ۲۲۴؛ ۲۵؛ ۶۹ و ۱۷۶ قانون اساسی

ب- قوانین موضوعه فناوری اطلاعات و ارتباطات همچون قانون تجارت الکترونیک؛ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای؛ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات؛ قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران

روشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۲. نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آنکه مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشد. تفصیل آن را قانون معین می‌کند.
۳. بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخبرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هر گونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.
۴. مذاکرات مجلس شورای اسلامی باید علنی باشد و گزارش کامل آن از طریق رادیو و روزنامه رسمی برای اطلاع عموم منتشر شود. در شرایط اضطراری، در صورتی که رعایت امنیت کشور ایجاب کند، به تقاضای رئیس‌جمهور یا یکی از وزراء یا ده نفر از نمایندگان، جلسه غیرعلنی تشکیل می‌شود. مصوبات جلسه غیرعلنی در صورتی معتبر است که با حضور شورای نگهبان به تصویب سه چهارم مجموع نمایندگان برسد. گزارش و مصوبات این جلسات باید پس از برطرف شدن شرایط اضطراری برای اطلاع عموم منتشر گردد.
۵. به منظور تأمین منافع ملی و پاسداری از انقلاب اسلامی و تمامیت ارضی و حاکمیت ملی «شورای عالی امنیت ملی» به ریاست رئیس‌جمهور، با وظایف زیر تشکیل می‌گردد: (۱) تعیین سیاست‌های دفاعی - امنیتی کشور در محدوده سیاست‌های کلی تعیین شده از طرف مقام رهبری. (۲) هماهنگ نمودن فعالیت‌های سیاسی، اطلاعاتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در ارتباط با تدابیر کلی دفاعی - امنیتی. (۳) بهره‌گیری از امکانات مادی و معنوی کشور برای مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی.

ج- تأسیس شوراهای عالی مرتبط با اطلاعات و امنیت اطلاعات و ابلاغ مصوبات آن به عنوان اسناد لازم‌الاتباع همچون شورای عالی انفورماتیک؛ شورای عالی فضای مجازی؛ شورای عالی اطلاع‌رسانی؛ شورای عالی انقلاب فرهنگی و در رأس همه این موارد شورای عالی امنیت ملی

د- بخشنامه‌ها و ابلاغیه‌های سازمان‌ها و شوراهای مسئول در تأمین امنیت اطلاعات همچون ابلاغیه‌های شورای عالی فضای مجازی و سایر شوراهای سابق‌الذکر؛ دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات؛ بخشنامه‌های مرتبط با تحقق دولت الکترونیک و مواردی از این دست.

همان‌طور که مشهود است اقدامات فوق را می‌توان ذیل عنوان کلی تدابیر سیاسی - حقوقی در ساختار جمهوری اسلامی ایران تعریف نمود و از آنجاکه تمامی تدابیر فوق (اعم از سخت‌افزاری (که به ساختار سیاسی و ایجاد یا توسعه ساختاری مرتبط است) و نرم‌افزاری (که به وضع اصول؛ قوانین و دستورالعمل‌های اجرایی مرتبط است)) همگی در قالب حاکمیت جمهوری اسلامی بروز و ظهور یافته است؛ بنابراین اساساً یا بر مبنای اندیشه‌ای آن منطبق است یا در راستای اعمال راهبردهایی است که مبتنی بر مبنای مذکور هستند. برخی از این مبنای عبارت‌اند از:

۶-۱. تأمین همزمان آزادی و امنیت اطلاعات

بهره‌مندی از اطلاعات و اطمینان از سلامت فضای آن مستلزم توجه همزمان به آزادی نشر و امنیت آن است. این مطلب همان چیزی است که اندیشمندان در آثار خویش از آن به نسبت آزادی و امنیت تعبیر نموده‌اند و بر این باورند که نه تنها در نگاه اسلام، تقابلی میان این دو امر نیست؛ بلکه وجود هر یک لازمه تحقق دیگری است؛ لذا بر این باورند که تقدم جایگاه امنیت بر آزادی نباید موجب فداشدن آزادی به عنوان یکی از اساسی‌ترین ارزش‌های موردقبول بشر و مورد تأکید دین مبین اسلام شود. (غریباق زندی، ۱۳۹۴، صص ۳۷-۳۸) این توجه تا بدان جا است که کنشگری سیاسی شهروندان بر اساس آن استوار گردیده و در متون دینی از آن به «النصيحة لأئمة المسلمين» تعبیر شده است. (بروجردی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۵۹۶؛ آصفی،

۶. ثلاث لا يغفل عليهن قلب امرء مسلم إخلاص العمل لله قد عرفناه و النصيحة لأئمة المسلمين من هؤلاء الأئمة الذين تجب علينا نصيحتهم معاوية ابن أبي سفيان و يزيد بن معاوية و مروان بن الحكم و كل من لا تجوز شهادته عندنا و لا تجوز الصلاة خلفهم (و قوله - خ) و اللزوم لجماعتهم فأبى الجماعة مرجئى: يقول من لم يصل و لم يصم و لم يغتسل من جنابة و هدم الكعبة و نكح أمه فهو على إيمان جبرئيل و ميكائيل أو قدرئى يقول لا يكون ما شاء الله عز و جل و يكون ما شاء (ه - خ) إبليس أو حرورئى يتبرء من علي بن أبي طالب و شهد عليه

۱۴۲۶ق، ص ۳۴۷ و ۳۷۰ (۳۷۰۷)

آنچه توجه به آن ضروری است جایگاه امنیت در حوزه نشر و دسترسی به اطلاعات است بدین بیان که آزادی در این حوزه مانع از لحاظ امنیت به عنوان اصل ثبات بخش آزادی های شهروندی در تمامی حوزه ها نبوده است؛ لذا شریعت اسلامی با توجه به ضرورت تأمین همزمان امنیت و آزادی در حوزه اطلاعات حکم به حرمت در بعضی از زمینه های ارتكابی همچون افشای سر شهروندان؛ ایذای شهروندان با نشر اطلاعات نامناسب یا خلاف واقع؛ هتک حریم اطلاعاتی شهروندان و مانند این موارد داده است که هر یک از آنها در موارد بعدی بررسی اجمالی خواهد شد.

۲-۶. لزوم احترام به حریم اطلاعات شخصی

توجه به آیات قرآن کریم و فتاوی مبتنی بر آن بیانگر الزام به رعایت حریم خصوصی شهروندان است. این حریم شامل موارد متعددی است که از جمله آن ها اطلاعات شخصی شهروندان است. در این راستا می توان به آیه ۱۲ سوره حجرات استناد نمود. فقها با استناد به حرمت تجسس، آن را بر شش قسم دسته بندی کرده و اصل را بر حرمت نقض حریم اطلاعاتی در پنج مورد آن (تجسس شهروندان در امور شهروندان؛ تجسس دولت در امور شهروندان؛ تجسس مأمور دولت در امور دیگران؛ تجسس در خانه شهروندان؛ تجسس در امور دولت اسلامی) دانسته اند (هاشمی شاهرودی، ۱۴۳۲ق، ج ۴، صص ۴۲۶-۴۲۹)^۸ و این مبنا در امور شخصی افراد تا بدانجا است که حتی برای احراز عدالت نیز فقها مجوزی بر تجسس از داده های شخصی افراد نداده و حکم حرمت تجسس را بدیهی دین دانسته اند. (نجفی، ۱۴۰۴ق، ج ۱۳، ص ۲۹۸)^۹

۷. عن الإمام الرضا عليه السلام: ثلاث لا يغلب عليها قلب امرئ مسلم: إخلاص العمل لله، والنصيحة لأئمة المسلمين، والزموم لجماعتهم ومن كلام للإمام أمير المؤمنين عليه السلام إلى أصحابه الصالحين: أنتم الأنصار على الحق، والإخوان في الدين... فأعينوني بمناصحة خلية من الغش

۸. لا خلاف بين الفقهاء في حرمة التجسس بالحكم الأولي، وقد دلّ عليها الكتاب والسنة، قال الله تعالى: «وَلَا تَجَسَّسُوا» (وَلَا تَغْتَبُّ بَعْضُكُمُ) ، وقال النبي (ص): «يا معشر من أسلم بلسانه، ولم يخلص الإيمان إلى قلبه، لا تذموا المسلمين ولا تتبوا عوراتهم؛ فإنه من تتب عوراتهم تتب الله عورته، ومن تتب الله عورته يفضحه ولو في بيته»

۹. إن العادل هو الذي يستر عيوبه حتى يحرم على المسلمين تفتيش ما وراء ذلك من عثرته و عيوبه، لا أنه الذي يكون لا عيب له ولا عثرة. نعم لا بد أن لا يظهر منه ذلك، فحينئذ إذا صدر منه باطناً يجب إخفاؤه بحيث لو أظهره مظهر يصير فاسقاً؛ لحرمة الغيبة، وإشاعة الفاحشة ووجوب ستر العورة، مضافاً إلى حرمة التجسس، قال الله تعالى: «وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَّ بَعْضُكُمُ بَعْضاً»، وقال: (الَّذِينَ يُجَسِّبُونَ) إلى آخره. والأخبار الدالة على التحريم وشدة الحرمة والعقوبات الشديدة متواترة، مضافاً إلى إجماع المسلمين بل بداهة الدين

۳-۶. لزوم احترام به امنیت روانی جامعه در نشر اطلاعات

امنیت در تمامی ابعاد آن از جمله نخستین نیازهای بشری است و از این میان امنیت روانی بستر ساز شکوفایی شخصیت و سلامت فکری افراد است. بر این اساس شریعت اسلامی با عنایت به چنین جایگاهی نسبت به تأمین امنیت روانی شهروندان تدابیر متعددی را تعبیه نموده است که دایره آن از تبیین ارشادی تا تضمین مدنی - جزایی را در برمی گیرد. (نوریان و محمدی، ۱۴۰۰)

قرآن کریم با عنایت به نکات فوق الذکر و در مقام حمایت از امنیت روانی شهروندان بویژه در حوزه نشر اطلاعاتی که موجب برهم زدن آرامش روانی جامعه می شود؛ برهم زندگان امنیت روانی را مجرم دانسته و آنان را از ارتکاب به چنین جرمی بازداشته است و در نهایت به ایشان خاطر نشان نموده است که اگر بر ارتکاب جرم خویش مُصر باشند با آنان به شدت برخورد کیفری خواهد شد تا جایی که ممکن است آنان را به مجازات اعدام محکوم نماید. (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۶، ص ۵۱۱) چراکه منافقان بواسطه نشر اخبار نادرست و بهره گیری از سخنان اختلاف افکنانه، شهروندان را به لحاظ روانی مضطرب می کنند. (ابن زهره ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۱۷۶) و موجب تشویش اذهان عمومی در جامعه اسلامی می شوند. این رویکرد در نشر خبرپراکنی را که قرآن از آن به شدت نهی و مرتکبان آن را به مجازات اعدام و تبعید تهدید نموده است امروزه با عناوینی چون جنگ روانی می شناسند. در این جنگ، نیروهای شرّ، مهارت نشان داده و از لحاظ پراکندن سخنان دروغ و یاوه با هروسیله ممکن به اوج رسیده اند، با وسایلی چون روزنامه ها، رادیو، تلویزیون، فیلم های سینمایی، سخنرانی ها، نشریات، مدارس، دانشگاه ها، کتاب ها، داستان ها و ... این دستگاه ها یک دروغ را در هر روزی چندین بار در گوش مردم تکرار می کنند، تا حقیقت، جایگاه خود را در نزد پاکان و اخلاص مندان پیدا نکند، مگر این که آنان پیشاپیش، از تبلیغات استعمار و صهیونیسم و روش های گمراه کننده آنها آگاهی و اطلاع کامل داشته باشند (مغنیه، ۱۴۲۴ق، ج ۶، ص ۳۹۵)

۴-۶. مسئولیت ناشی از خسارات مادی و معنوی نشر اطلاعات

توجه به کارآمدی نظام حقوقی و لحاظ ضمانت اجرایی قوانین موضوعه، هر نظام حقوقی از جمله نظام حقوقی اسلام را به تدوین قوانینی در این خصوص مُجاب نموده است؛ لذا تعریف

۱۰. قال الفيومي: ارجف القوم في الشيء و به ارجافا: أكثروا من الأخبار السيئة و اختلاف الأقوال الكاذبة حتى يضطرب الناس منها، وعليه قوله تعالى: «والمرجعون في المدينة»

مسئولیت مدنی و کیفری در راستای همین امر و برای تضمین حقوق شهروندی؛ حفظ حریم خصوصی و حقوق عامه مصرح در احکام اسلام قابل تفسیر است. با عنایت به این مقدمه و لحاظ حقوق رسانه و نشر اطلاعات به عنوان یکی از عرصه‌های نوین حقوقی، بحث از مسئولیت کیفری و مدنی در نشر اطلاعات سرفصلی مهم در حقوق اطلاعات و رسانه به شمار می‌رود. بررسی مبانی فقهی و آرای فقهای امامیه بیانگر توجه ویژه شریعت اسلامی به مسئولیت ناشی از خسارات مادی و معنوی ناشی از نشر اطلاعات است. تسری احکام ضمانت قهری به کنشگری در حوزه رسانه؛ تعریف مسئولیت کیفری ناشی از هتک حرمت اشخاص؛ تعریف جرانمی همچون نشر اکاذیب، افشای اسرار خصوصی، جاسوسی و نشر اخبار کاملاً سری دولت‌ها، تشویش اذهان عمومی و مانند اینها همگی بیانگر توجه به دو مسئولیت فوق‌الذکر در حوزه امنیت اطلاعات در نظام حقوقی اسلام و به تبع آن جمهوری اسلامی است.

۷. بررسی و نتیجه‌گیری

تحلیل داده‌های نظری در حوزه امنیت ثابت نمود که امنیت، مفهومی ذو ابعاد است و تمامی ابعاد فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و زیست‌محیطی را در برمی‌گیرد. نظریه‌های مرتبط با حوزه امنیت نیز با توجه به همین هويت ضمن توجه به ضرورت تأمین با دورویکرد منفی (نبود تهدیدات) و مثبت (امری وجودی و مستقل) به تحلیل مسائل این حوزه پرداخته‌اند؛ اما با افزایش اهمیت اطلاعات در دنیای امروز، امنیت سایبری نیز به عنوان یک جنبه کلیدی در نظام مسائل امنیت مطرح شده است تا جایی که اطلاعات به عنوان سلاح یا هدف در جنگ‌های سایبری مورد توجه ویژه قرار گرفته است؛ لذا احساس امنیت در دنیای سایبری به میزان امنیت فیزیکی از اهمیت برخوردار شده است.

وجود چنین اقتضائاتی در حوزه امنیت مستلزم تدابیر راهبردی است که از جمله این تدابیر توجه به جنبه‌های قانونی مسئله است. مطابق با نظریه امنیت مردم‌محور و در راستای تقویت مردم‌سالاری در نظام‌های دموکراتیک، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات با تمرکز بر شفافیت، مشارکت عمومی و پاسخ‌گویی، با هدف تأمین نیازهای فرهنگی و اجتماعی شهروندان تصویب گردیده است. تصویب این قانون در جمهوری اسلامی ایران با لحاظ حقوق انسانی و مبانی فقهی و اجتماعی ملت - دولت می‌خواهد به تأمین آزادی بیان و حق دسترسی به اطلاعات کمک نماید. حال آنکه ثبت و انتشار اطلاعات، دگرگونی بنیادینی را در ساختار مناسبات

و ارتباطات جوامع ایجاد کرده و همین امر، موجب ایجاد مخاطرات، تهدیدها و نگرانی‌های جدیدی مبتنی بر اطلاعات شده است. لذا نقش امنیت اطلاعات در جمهوری اسلامی ایران با توجه به فرهنگ سیاسی، تجربه ملی، توازن قدرت میان گروه‌های سیاسی مخالف و بر اساس نیازهای امنیتی، نیازمند بازنگری و تدوین سازوکارهای کنترلی گسترده‌تری شده است.

با این وجود توجه به فرهنگ پایه و مردمی بودن برداشت از امنیت در جمهوری اسلامی ایران، تقویت و توسعه گفتمان انقلاب و استفاده از ابزارهای گفتمانی، مهم‌ترین راهبرد تأمین امنیت است. در راستای همین راهبرد، لازم است تا تعالی و مقاوم‌سازی فرهنگی به‌عنوان یکی از اهداف اصلی برنامه‌های توسعه در کنار اقتصاد و علم و فناوری، در نظر گرفته شود. براین اساس ضروری است تا جمهوری اسلامی ایران با اتخاذ تدابیر سیاسی - حقوقی به‌روزرسانی شده مبتنی بر فرهنگ بومی خویش به تأمین امنیت اطلاعات در جامعه ایران اقدام نماید.

علاوه بر این با عنایت به نقش پررنگ رویکردهای فقهی در نظام تقنینی جمهوری اسلامی ایران، فقه نقش مهمی در حوزه امنیت و اطلاعات ایفا می‌کند و همان‌طور که مباحث فقهی متنوع در مورد امنیت و اطلاعات نشان می‌دهد فقها نیز به این حوزه متوجه بوده و رویکردهای جرم‌شناسانه‌ای را در این خصوص پی گرفته‌اند. تحلیل داده‌های گردآوری شده در این پژوهش نشان می‌دهد حرمت تجسس و حفظ حریم خصوصی جایگاه ویژه‌ای در آرای فقهی به خود اختصاص داده است تا جایی که فقهای امامی با پرداخت ویژه به این دو موضوع بر اهمیت آن‌ها تأکید نموده‌اند چنین رویکردی در آرای فقهی موجب شده است تا امنیت اطلاعات در نظام تقنینی جمهوری اسلامی بیشتر ماهیت حفاظتی از داده‌های موجود را به خود بگیرد تا از اطلاعات در برابر فعالیت‌های غیرمجاز محافظت نماید. در این راستا جمهوری اسلامی ایران با اتکا به مبانی فقهی خویش، تدابیری برای تأمین امنیت اطلاعات اتخاذ کرده است که می‌توان برخی از آن‌ها را در اصول قانون اساسی، قوانین مرتبط با فناوری اطلاعات، و تأسیس شوراهای عالی و قانون تأسیس وزارت اطلاعات مشاهده نمود.

آنچه در این میان جلب توجه می‌نماید اینکه تمامی این اقدامات با هدف حفاظت از منافع ملی و تأمین امنیت اجتماعی و در چارچوب سیاست‌های حقوقی جمهوری اسلامی و همسوبا مبانی فقهی شکل یافته است که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

- تأمین هم‌زمان آزادی و امنیت اطلاعات به‌نحوی که این دو مفهوم به‌هم وابسته در نظر

گرفته شده‌اند بدین معنا که امنیت نباید به قیمت آزادی فدا شود و متقابلاً آزادی نیز نباید به بهانه تأمین امنیت محدود گردد.

- حریم اطلاعات شخصی یکی از موضوعات کلیدی است که شریعت اسلامی بر احترام به آن تأکید دارد و تجسس در امور شخصی را حرام می‌داند.

- احترام به آزادی‌ها و حفظ امنیت اطلاعات به ایجاد یک فضای سالم در جامعه کمک می‌کند که در آن حقوق شهروندان رعایت شود.

- امنیت روانی نیز به‌عنوان پایه‌ای برای سلامت اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارد. شریعت اسلامی تدابیر زیادی برای حفظ امنیت روانی در برابر نشر اطلاعات نادرست اندیشیده و مجازات‌های سنگینی برای متخلفان در نظر گرفته است.

- مسئولیت ناشی از نشر اطلاعات، اعم از مسئولیت‌های مدنی و کیفری، نیز به حفظ حقوق شهروندان و امنیت اطلاعات مربوط می‌شود؛ بنابراین، توجه به امنیت روانی و مسئولیت در نشر اطلاعات دو عامل حیاتی برای حفظ سلامت و آسایش جامعه هستند.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Ibn Idris Hilli, Muhammad bin Mansur. (1420 AH). Al-Saraer Al-Hawi for the editing of Al-Fatawa. Qom: Islamic Publications Office.
- Ibn Zuhra, Hamza bin Ali. (1417 AH). Ghoniyyah al-Nuzoo' ila Ilim al-Usul wa al-Faru'. Qom: Imam al-Sadiq (a.s.) Foundation.
- Abu al-Salah Halabi, Taqi bin Najm. (1403 AH). Al-Kafi fi al-Fiqh. Isfahan: Maktaba al-Imam Ali (a.s.).
- Ekhtari Amiri, Reza, Hossein Doost Mohammadi, and Mohammad Taqi Ghezel Sofli. (2025). " The potential of science and technology diplomacy in the hoodneighbor policy of the Islamic Republic of Iran " Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World 22: 1-26.
- Esfandiarpour, Akbar (2009), "Factors Affecting the Acceptance of Information Security Policies by Employees in the Organization", Master's Thesis in Information Technology Management, Faculty of Accounting and Management, Allameh Tabataba'i University. [in Persian]
- Esfandiar, Hossein, (2009), "Cultural Invasion or Exchange", in Journal of Culture and Communication Studies (Former Cultural Research Letter), No. 8, No. 3, pp. 25-51. [in Persian]
- Aghababa'i, Hossein (2009). The Domain of Security in Criminal Law, First Edition, Tehran: Organization Publications of the Research Institute of Islamic Culture and Thought. [in Persian]
- Ashouri, Dariush (Bita). Political Encyclopedia, Third Edition, Tehran: Morvarid Publishing House. [in Persian]
- Asefi, Mohammad Mahdi, and Mohammad Sepehri. (2006). Theoretical Foundations of Islamic Government (Comparative Jurisprudential Study). Tehran: World Assembly for the Proximity of Islamic Schools. [in Persian]
- Asefi, Mohammad Mahdi. (2007). Wilayah-e-Amr. Tehran: Al-Majma Al-Alami

Lal-Tarqīb Bīn Al-Mādhahib Al-Islamiyah.

Borujerdi, Hossein. (2007). *Shiite Jurisprudence Sources*. Tehran: Farhang Sabz. [in Persian]

Bina. 1995. *cheshmeh Khorshid (Collection of Articles of the International Congress of Imam Khomeini (RA) and the Culture of Ashura)*. Tehran: Oruj Publishing. [in Persian]

Bozan, Bari (2000). *People, Governments, Fear*, translated by the Strategic Studies Research Institute, first edition, Tehran: Strategic Studies Research Institute Publications.

Panahi, Mahin, (2002), "Investigating the Goals and Methods of Cultural Invasion in the Iranian-Islamic Lifestyle", in the *Journal of Management, Accounting and Law Studies*, Volume 6, Issue 4, pp. 100-128. [in Persian]

Peekari, Hamid Reza and Banazadeh, Babak (2018), "The Relationship between Awareness of Information Security and the Intention to Violate Information Security with the Mediating Role of Individual Norms and Self-Control, Recurring Title: Intention to Violate Information Security", *Strategic Research on Social Issues*, Volume 7, Issue 23, Issue 4, pp. 58-41. [in Persian]

Jafari, Mohammad Taqi. (1998). *Secularism or the Elimination of Religion from Worldly Life*. Qom: Islamic Culture Publishing House. [in Persian]

Jafari, Ali and Mohammad Borjalizadeh. (1998). "Cyberspace and the Globalization of the Scope of Security Threats." *Quarterly Journal of National Security* 44: 396-361. [in Persian]

Jamshidi, Mohammad Hossein, (1997, Fall). "Investigation and Explanation of the Category of Peace in Al-Farabi's *Madinat Al-Masalima (City of Peace)* Theory and Kant's Theory of Perpetual Peace," *Contemporary Political Essays*, Year 8, Issue 3 [1-28] [in Persian]

Haeri Yazdi, Asiyeh, and Abbas Maleki. (2017). "And Again Public Policy." *Strategic Studies Quarterly of Public Policy*, Volume 7, Issue 24. [in Persian]

- Heli, Yahya bin Saeed. (1405 AH). Al-Jami'i ll-Shara'e. Qom: Sayyid al-Shohada Institute. [in Persian]
- Khomeini, Seyyed Ruhollah. (Bita). Tahrir al-Wasilah. Qom: Dar al-Ilm Press Institute.
- Khoei, Abul-Qasim. (1422 AH). Fundamentals of Curriculum Completion. Qom: Imam Khoei Institute for the Revival of Works.
- Rouhani, Seyyed Sadiq. (1412 AH). Fiqh of al-Sadiq (peace be upon him). First. Qom: Imam Sadiq (peace be upon him) School.
- Zandi-Rawaan, Narges. (1386). "The Informational Jame of Formation and Its Indicators." Library and Information 38: 141-155.
- Sobhani Tabrizi, Jafar. (1424 AH). Al-Mawahib fi Tahrir Ahkam al-Makasib. Qom: Imam Institute Al-Sadiq (peace be upon him).
- Soltani, Fakhr al-Din, and Asma Shahriari. (2021). "Resolving international disputes in the Prophetic tradition." Fundamental and Applied Studies of the Islamic World 7: 91-112.
- Sulayman Dehkordi, Elham, and Ali Afrasiabi. (2015). "The Right to Free Access to Information in the International and National Legal System." International Studies 21: 75-100. [in Persian]
- Shahid Awal, Muhammad ibn Makki. (1410 AH). Al-Loma'at al-Damashqiyya fi fiqh al-Imamiyah. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-Araby.
- Shahid Awal, Muhammad ibn Makki. (1417 AH). Al-Drus al-Shari'ah fi fiqh al-Imamiyah. Qom: Daftar islami Publications.
- Shahid Thani, Zayn al-Din ibn Ali. (1413 AH). Al-Rawdha al-Bahiyya fi sharhe al-Loma'at al-Damashqiyya. Qom: Dar al-Fikr.
- Shahid Thani, Zayn al-Din ibn Ali. (1410 AH). Al-Rawdha al-Bahiyya fi shahr al-Lama'at al-Damashqiyya (Al-Mohshi-Kalantar). First. Qom: Davari Bookstore.

- Shirazi, Seyyed Muhammad. (1428 AH). From the Jurisprudence of Al-Zahra (peace be upon him). First. Qom: Rashid.
- Taheri, Mahdi (Spring and Summer 2015) "A Deep Analysis of the Relationship between Anthropology and Security in Political Philosophy" Ma'rifat Al-Siyat, Year 7, Issue 1, [106-87]
- Tabataba'i, Seyyed Mohammad Hossein. (1374). Al-Mizan in the Interpretation of the Qur'an. Translated by Seyyed Mohammad Baqir Mousavi Hamadani. Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Teachers' Association.
- Tusi, Muhammad ibn Hassan. (1387 AH). Al-Mabsut in the Jurisprudence of the Imams. Tehran: Maktaba al-Murtazawiyah.
- Abdi, Hussein, (1390), Jang Narm, Qom: Ma'arif Publishing House.
- Allama Helli, Hassan ibn Yusuf. (1413 AH). Kashf al-Murad in the Explanation of the Abstraction of Belief. Qom: Jamiat al-Mudrasin fi Hawza al-Ilmiyyah.
- Allamah Heli, Hassan ibn Yusuf. (1420 AH). Tahrir al-Ahkam al-Shari'ah al-Madhab al-Imamiyah. Qom: Imam al-Sadiq (AS) Foundation.
- Allamah Heli, Hassan ibn Yusuf. (1413 AH). Kashf al-Murad fi Sharh al-Tajrid al-I'tiqad. Qom: Jamiat al-Mudrasin fi Hawza al-Ilmiyyah.
- Gharayaq Zandi, Dawood. (1394). "Security and Freedom in Islam." Strategic Studies Quarterly 70: 23-48. [in Persian]
- Fadzel Abi, Hassan ibn Abi Talib. (1417 AH). Kashf al-Rumuz fi Sharh al-Mukhass fi Sharh al-Nafi'. Qom: Daftar al-Islamiyyah Publications.
- Fadzel Lankarani, Muhammad. (1422 AH). Tahrir al-Shari'ah fi Sharh al-Tahrir al-Wasilah. Qom: Fiqh Center of the Pure Imams (AS).
- Fakhr al-Muhaqqeen, Muhammad ibn Hassan Yusuf. (1387 AH). Explanation of the benefits in explaining the problems of the rules. Qom: Ismaili.

- Gholipour, Rahmatullah, and Ebrahim Gholampour Ahangar. (1389). The process of public policy-making in Iran. Tehran: Research Center of the Islamic Consultative Assembly. [in Persian]
- Krause, K. & Williams, M.(1997), "From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies", in: *Critical Security Studies*, London: UCL Press, pp. 33-60.
- Mandel, Robert (1377). The changing face of security, translated by: Strategic Studies Research Institute, first edition, Tehran: Strategic Studies Research Institute Publications.
- Mohaghegh Hilli, Jafar ibn Hassan. (1408 AH). Sharia' al-Islam in matters of halal and haram. Qom: Ismaili.
- Mohammadi Khangahi, Mohsen, and Mohammad Hossein Azadi. (1400). "Differences between Social Cybersecurity and Cybersecurity." *National Security Quarterly* 41: 131-158. [in Persian]
- Mahmoud Babouei, Mahmoud Reza, Hossein Zolfaghari, Ahmad Reza Radan, and Bahram Bayat. (1401). "The Role of Information and Security Components in the Interaction of Security Crisis Management." *National Security Quarterly* 46: 7-32. [in Persian]
- Moein, Mohammad, (1381). Moein's Culture, Volume 1, Fourth Edition, Tehran: Adna Publications: New Way Book. [in Persian]
- Mughniyeh, Mohammad Javad. (1424 AH). Al-Tafsir Al-Kashif. Qom: Dar Al-Kutb Al-Islamiyah.
- Makarem Shirazi, Nasser. (1377). Ethics in the Quran. First. Qom: Madrasa Al-Imam Ali Ibn Abi Talib. [in Persian]
- McKinley, Robert and Little, Richard, (2001). Global Security; Approaches and Theories, First Edition, Translated by: Asghar Eftekhari, Tehran: Strategic Studies Research Institute Publications.

- Mousavi Khalkhali, Mohammad Mahdi. (2001). *Governance in Islam*. Qom: Islamic Publications Office of the Qom Seminary Teachers' Association.
- Mirza Qomi, Abol Qasim bin Mohammad Hassan. (1992). *Jame'e al-Ishtat* (Mirza Qomi). Tehran: Keyhan.
- Mirza Nayini, Mirza Mohammad Hossein Gharavi, (1424 AH). *Punishment of the Motherland and the Emancipation of the Nation*, First Edition, Qom: Islamic Propaganda Office of the Qom Seminary.
- Mazaheri, Mohammad Mahdi and Aqarab Parast, Mohammad Reza. (2009). "The Historical Development of Security Research Models from Traditional to Postmodern Discourse" *Quarterly Journal of Political and International Research*, Issue 5 [65-88] [in Persian]
- Najafi, Mohammad Hassan Sahib al-Jawahir. (1404 AH). *Jawaher al-Kalam fi Sharh Shara'e al-Islam*. 7th. Beirut: Dar Ihya' al-Turaht al-Arabi.
- Nourian, Mahdi, Hossein Mohammadi, and Seyyed Mohammad Mousavi Moghadam. (1401). "Jurisprudential-Legal Hesitation on Strategies for Preventing Harms Resulting from Disclosure of Personal Security Case Studies in Cyberspace." *Jurisprudential Research* 4: 897-924. [in Persian]
- Nourian, Mehdi,, and Behnam Sarkhil. (1398). "The Credibility of Security in Public Policymaking of Islamic Criminal Law." *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Strategic Knowledge* 35: 278-380. [in Persian]
- Nourian, Mehdi, and Hossein Mohammadi. (1400). "Psychological Security in the Holy Quran; From Social Impact to Civil-Penal Guarantees in Imami Jurisprudence." *Quarterly Journal of Strategic Studies NAJA* 21: 153-172. [in Persian]
- Hashemi Shahroudi, Seyyed Mahmoud. (1432 AH). *Encyclopedia of Comparative Islamic Jurisprudence*. Qom: Institute for the Encyclopedia of Islamic Jurisprudence on the Religion of the Ahl al-Bayt (peace be upon them).
- Wasiti, Muhib al-Din Zubaidi Hanafi, (1414 AH). *The Bride's Crown* is one of

the Jewels of the Dictionary, Volume 18, First Edition, Beirut: Dar al-Fikr for Printing, Publishing and Distribution.

Valizadeh, Ismail, (2009), "Cultural Invasion and Ways to Counteract It", Maarif Magazine, Issue 69, October 2009, Issue 2, pp. 33-52. [in Persian]

vizheh, Mohammad Reza, and Azadeh Sadat Taheri. (2011). "An Analysis of the Law on the Publication and Free Access to Information in the Light of the General Principles Governing Access to Information." Quarterly Journal of Legal Research 35: 237-268. [in Persian]

